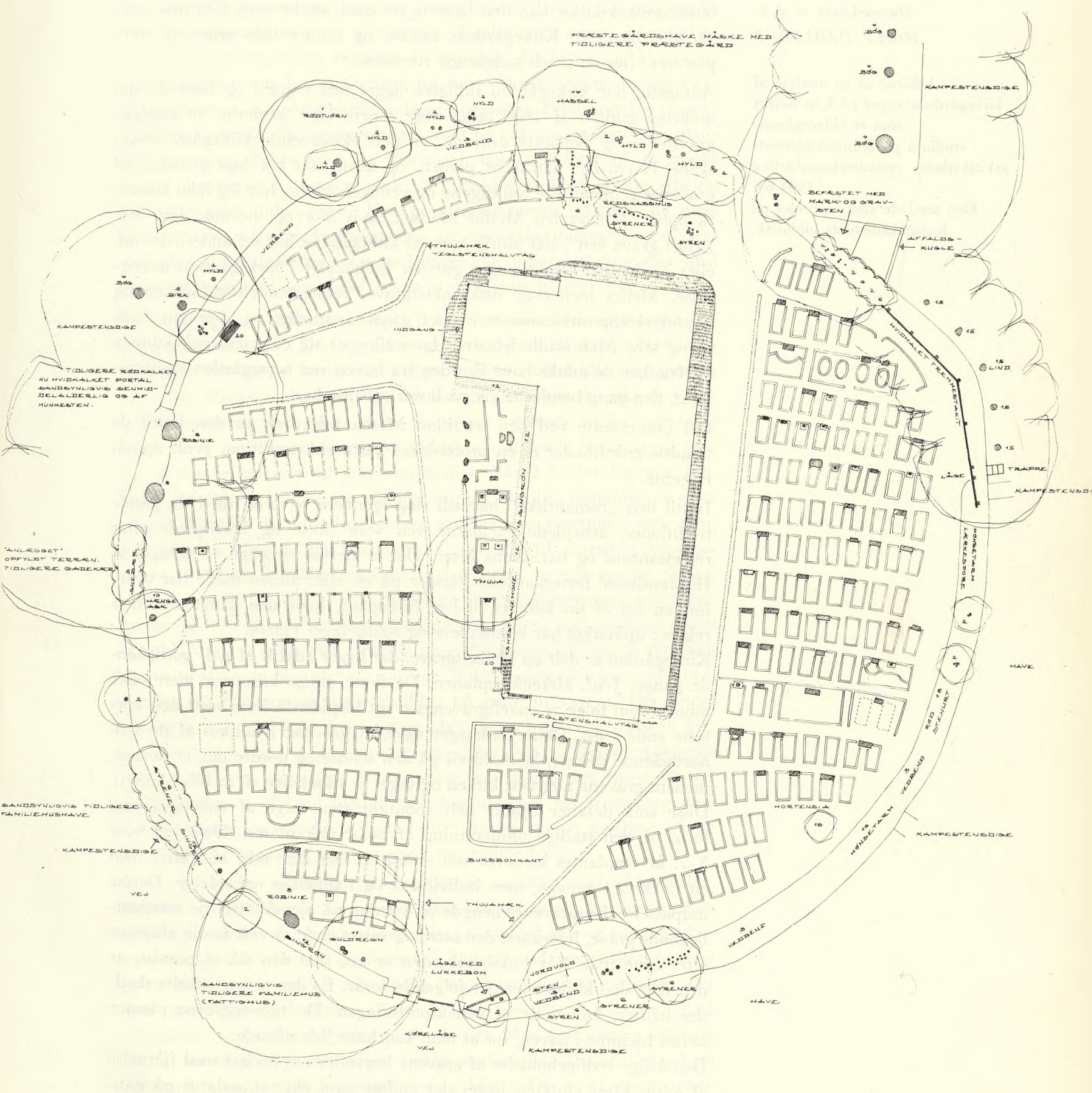

Lyo Kirkehave

LYØ KIRKEHAVE
 BALLINGE HERRED
 SVENDSBORG AMT
 MÅL 1:100
 DATO 17.-12.-1964
 KUNSTAKADEMIETS ARKITEKTSKOLE
 AFDELINGEN FOR RESTAURERING
 DEN HØJERE SKOLE
 HAVE- OG LANDSKABSPLANLÆGGER
 JOOST DAHLERUP

Fig. 6.

Lyø kirkegård

Havearkitekt m. d. h.
JOOST DAHLERUP

Uddrag af en analyse af kirkegårdsanlægget på Lyø udført som et videregående studium på Kunstakademiets arkitektskoles restaureringsafdeling 1964-65.
Den samlede analyse findes på Kunstakademiets bibliotek.

Den cirkelrunde kirkegård, der ligger på et relativt plant terræn, må opfattes som et bevidst afsat anlæg. Og har der tidligere været en mindre bindingsværkskirke, kan den have ligget med søndre mur i en øst-vestgående diagonal. Kirkegårdens nordre og søndre låge synes at være placeret efter en nord-sydgående tværsakse.

Antagelig har kirkegården tidligere ligget hen i græs, og først da det omkring midten af 1800 tallet eller senere blev moderne at anlægge gravsteder og beplante gravene, er den eksisterende kirkegård blevet skabt. Hvem der har skabt planen, og hvem der har lagt grunden til gravenes gennemførte anlæggelse og vedligeholdelse, har jeg ikke kunnet få oplyst. Graver fru Metha Madsen, hvis mor og mormor også har „gjort grave ved“, har aldrig hørt, at kirkegården har set anderledes ud, eller at der har været nogen gartner indblandet i kirkegårdens anlæggelse. Metha mener de små enkeltgrave, vedligeholdelsesteknikken og blomsterkompositionerne er vokset ganske naturligt og spontant frem af sig selv. Men skulle lyboerne have tilegnet sig en gartnerisk kunnen udefra, kan de måske have fået den fra haven ved herregården Holstenshuus, den gang bønderne gik på hoveriarbejde her.

Det interessante ved den tradition Metha følger er, at den indtil de mindste enkeltheder er en professionel gartnerisk tradition. Jvnf. opmålingerne.

Indtil den „romantiske“ havestil slog igennem og brød med de gamle traditioner, arbejdede gartnerne ved vore slotte og herregårde efter renæssancens og barokkens ideer. Det er derfor rimeligt at antage, at Holstenshuus' førromantiske gartner på en eller anden måde har overført en del af sin kunnen til Lyø kirkegård, hvor den gamle tradition relativt upåvirket har kunnet leve og stadig lever videre.

Kirkegården er delt op i enkeltgrave, der ligger adskilt af syd-nordgående gange. Jvnf. kirkegårdsplanen. De fleste gange krummer mere eller mindre som følge af enkeltgravens svagt tilspidsede form med den korteste ende i øst. Dette forårsager også, at gravene i midten af de syd-nordgående rækker, henholdsvis på den søndre og nordre del, er kortest, medens gravene nærmest kirken og diget er tilbøjelige til at blive længst. Disse små detaljer opstår helt spontant som følge af enkeltgravens form og den stadige omplantning af buksbomkanterne. Omkring hver 5.-7. år omplantes kanterne om efteråret. Det sker ikke kollektivt med en række ad gangen, men individuelt og i tilfældig rækkefølge. Derfor indpasses enkeltgravens længde og retning på øjemål efter de nærmestliggende grave, hvorimod den østre og vestre ende så vidt mulig afstættes efter faste mål. Når buksbomkanten er sat, skal den stå så præcist, at den ikke skal klippes før det følgende forår. Er der et par enkelte skud, der stritter, knibes de af ved afpudsningen. De tiloversblevne planter sættes hjemme i haven, for at man kan have lidt stående.

Den årlige vedligeholdelse af gravene begynder om foråret med fjernelse af gran. Efter vinteren ligger der endnu sand eller strandgrus på gangene. Nogle steder dækkes det med jord, da den revne jordgang står smukkere. Rivning, lugning og pyntning med afskårne blomster foretages året rundt, når vejret tillader det, fredag eller lørdag, så alt er fint til søndag. Fra sidst i april til først i maj begynder man at „gøre grave ved“. Kanterne klappes op, graven tilføres frisk jord, forskellige urter

plantes om, og buskbomkanterne klippes. Når en fåresaks ikke er skarp nok længere til at klippe uld med, bruges den som havesaks på kirkegården. Efter lokal tradition begynder sommeren på Lyø d. 12. maj, og så kan man begynde at sætte potteurter. Traditionelt menes hermed de hjemmelavede vegetativt formede Pelargonier, Fuchsiaer og Have- og Knoldbegonier, som har overvintret hjemme i stuen. Senere er også Faaborggartnerens sommerblomster indgået i begrebet. Pelargonierne plantes i gravens vestende. Fuchsiaen plantes midt på graven, og Begonien plantes i østenden. Pelargonien og Fuchsiaen opbindes hver til en smukt skåren blomsterpind, som var malet hvid med grøn knap. Dette arbejde skal være gjort inden pinse. Hen på eftersommeren udskiftes de mest afblomstrede urter med septembers- og novembersblomster, som har stået klar til omplantning hjemme i haven. De højeste planter står altid i vest, og beplantningen falder jævnt til de laveste planter i øst.

De forskellige små blomsterkompositioner fortæller hver især noget om den pågældende grav. Den nye friske grav skal være smukt smykket, men da graven ret hurtigt sætter sig, vælges kun en midlertidig beplantning og mange afskårne blomster, ligesom kanten det første år ikke er buksbom, men vintergrønt. På de grave, hvori ens nærmeste hviler, gøres der meget ud af beplantningen, og det gælder om at holde blomster på graven så mange måneder af året som muligt. Når 2-3 eller 4 grave, som ligger ved siden af hinanden tilhører samme familie, tilplantes de efter samme mønster. Er afdøde i graven en fjernere slægtning, som man ikke selv har kendt eller været personlig knyttet til, forenkles beplantningen, så vedligeholdelsen ikke er så krævende, og når graven sløjfes, plantes den til som en tue af vintergrønt. Inden nattefrosten begynder, skæres om efteråret novembersblomster fra haven, som sættes i vand og opbevares i et koldt men frostfrit rum, så man en tid hen på efteråret kan sætte afskårne blomster på gravene. Sidst i november kommer granmanden fra Faaborg og tager bestilling på gran til gravene. Der findes ingen grantræer på Lyø. Først i december dækkes gravene, medens jorden endnu er blød, så grandækket kan fryse fast. Tidligere dækkedes først til jul, men er jorden frossen, skal der ikke meget blæst til, før granet blæser af. Til jul pyntes med Juletulipaner og Moskranse med plasticblomster, og der lægges sand eller strandgrus på gangene, så de kan holdes revne også i frostvej og i det tidlige forår.

At der trods det spraglede blomsterflor er samling over kirkegården, skyldes først og fremmest den meget sikre komponering, men det skyldes også blandt andet, at der ikke forhandles planter på øen og endelig lyboernes sparsommelighed og kærlighed til blomster. Har en lybo erhvervet sig en plante, som vækker almindelig beundring, foræres og byttes der skud og aflæggere, så næsten alle de planter, der gror i haverne og på kirkegården, stammer fra fælles moderplanter. Man kan således nærmest sige, at havefloraen består af en række særlige Lyø-kloner, der på en særlig måde har tilpasset sig jordbund og klima. Det er en morsom oplevelse at se disse klonformede sorte med deres specielle „familietræk“ gå igen fra have til kirkegård og fra grav til grav.

Gravenes beplantnings- og vedligeholdelsestradition har altid været den samme, selv om plante-sortementet har skiftet lidt, og selv om der stadig tilføres nye arter og sorter og trods forskellige personers påvirkning.

Lad os håbe, at denne enkle og fine måde at arbejde med tingene på fortsat må udvikle sig på samme måde, og lad os håbe, at der ikke kommer fredninger med paragraffer og servitutter, så tingene kommer til at stivne i livløse former. Lad os også håbe, at lyboerne selv kan værne om deres kultur, så „interesserede og bedrevidende“ ikke får mulighed for at blande sig i Lyø's kulturliv. Når vi møder en sådan levende kultur, må vor stilling som fremmed eller som gæst være at vise hensyn og takt og indskrænke os til at støtte moralsk og opmuntre lyboerne til fortsat at holde deres kultur i ære. Når det som følge af tidens krav skal tilføres øen nye ting, gælder det i allerhøjeste grad her om at tilpasse sig det stedlige milieu og ikke blot skabe nyt for nyhedens skyld. Det er lidt trist at se, at der findes grave på kirkegården, som ikke følger traditionerne, flere enkeltgrave slås sammen, og der anlægges misforståede „moderne“ gravsteder. På mig virker det, som hvis nogle kirkegængere til gudstjenesten foretrak at synge selvvalgte salmer i stedet for at synge sammen med de andre. Det skaber en forfærdelig uorden og disharmoni. Desværre viser det sig, at disse udbrydergravsteder f. eks. er den afdøde skolelærers og præsts samt sognerådsformandens og et par sognerådsmedlemmers familiegravsteder. Det er nedslående at opleve, at netop disse ansvarlige personer, som burde være foregangsmændene har vist en så ringe forståelse for deres kirkegård som med sin høje kunstneriske og kulturhistoriske værdi placerer sig blandt en af Danmarks mest værdifulde kirkegårde.

Historiske arbejder der blandt andet fortæller om Lyø's kirke med kirkegård: N. Rasmussen Søkilde: *Holstenshuus og Nakkebolle* med tilliggende sogne og øer samt udsigt over egnens almindelige historie fra oldtid til vore dage. Odense 1875. IX. afsnit side 449-493. Lyø lands almindelige historie. Museumsinspektør Ole Høyrup: På Nationalmuseets etnologiske undersøgelser, Brede hovedbygning, Lyngby, ligger en endnu ikke udgivet punktundersøgelse foretaget af museumsinspektør Ole Høyrup omhandlende Lyø's folkeliv. I undersøgelsen er der blandt andet en del oplysninger om kirkegårdens historie og om øens begravelsesskikke. Museet har filmet den sidste Lyøbegravelse efter gammel skik og har erhvervet sig et komplet begravelsesudstyr. „Vore Kirkegårde“ bind 18 nr. 12: Lærer Aksel Larsen: Lyø Kirkegård.

Aktuelle problemer på de fynske landsby- kirkegårde

*Havearkitekt m. d. h.
fbr. kirkegårdsinspektør
O. RÅHAUGE-ASKGÅRD*

Fynboen er udpræget blomsterelsker – det præger de fynske haver og huse, og det præger de fynske kirkegårde – i særdeleshed landsbykirkegårdene. Vel få steder i Danmark er gravene gennemgående så velholdte som på Fyn, og vel intet andet sted ser man et blomstervæld som på de fynske landsbykirkegårde. Det hænger utvivlsomt sammen med, at fynboerne fra gammel tid har vænnet sig til at gøre lørdagsrent langs vejene og ind i haver og stuer. Den smukke skik kommer også kirkegårde og gravsteder til gode!

Den hvide kirke med det røde tag i det grønne læbælte, det grå stengærde omkring den velholdte kirkegård, bindingsværksgårdene med stråtagene er vel det erindringsbillede, som de fleste danskere har af den fynske landsby, og sådan er det da også endnu mange steder – heldigvis. Men mange steder breder moderne huse af bungalowtypen sig i disse expansionsår, hvor der sker en mægtig vekselvirkning fra land til by og fra by til land. Disse moderne huse passer så mærkværdig dårligt ind i landsbybilledet, men endnu kan man da være heldig at træffe en god gammeldags landsby med en kirkegård, der aldrig er udvidet, men hvor slægt efter slægt i århundreder er begravet i den samme jord og med det